

KOLBEIN LYNG OG ELSE MARIE SVINGEN

Sjekkliste

for kartlegging av kombinerte
alvorlige sansetap blant eldre

Innledning

Det er godt dokumentert at forekomst av syns- og hørselsvansker øker med alderen (Kline & Scialfa, 1996). Logisk sett tilsier dette at også forekomsten av alvorlige sansetap i kombinasjon øker med stigende alder.

Det er anslått at så mange som en prosent av befolkningen over 67 år i Norge vil ha kombinerte alvorlige sansetap i grad og omfang som medfører døvblindhet (Lyng & Svingen, 2001; Lyng 2001). De fleste av disse vil befinne seg i aldersgruppen over 80 år.

Ettersom aldersrelaterte syns- og hørselsvansker er av progredierende karakter, er det viktig å oppdage tilstanden tidlig for å kunne sette inn tiltak som kan motvirke alvorlige praktiske og psykososiale konsekvenser for personen. Tiltak som tar sikte på å optimalisere funksjoner ved å utnytte syns- og hørselsrester, betinger også at syns- og hørselsvanskene utredes på en tilfredsstillende måte.

Kombinerte alvorlige sansetap kan identifiseres ved det kartleggingsinstrumentet som er beskrevet her. Instrumentet er laget for å kunne brukes av personalet som arbeider i pleie- og omsorgstjenestene. Sjekklisten (del A) og de påfølgende spørsmålene (del B) danner basis for henvisning til aktuelle utredninger og undersøkelser i samråd med den enkelte og kan slik være utgangspunkt for tilrettelegging av omgivelsene og rehabiliteringstiltak.

Sjekklisten brukt i kombinasjon med de påfølgende spørsmålene har i en undersøkelse (Lyng & Svingen, 2001) fanget opp ca. tre av fire tilfeller av kombinerte alvorlige sansetap. (Kartleggingsinstrumentet hadde en sensitivitet på 97 prosent, en spesifisitet på 39 prosent og en positiv prediksjonsverdi på 74 prosent.)

Referanser

Kline, D.W. and Scialfa, C.T. (1996) Visual and Auditory Aging. Handbook of the Psychology of Aging, Fourth Edition. Academic Press.

Lyng, K. (2001) Deafblindness of the future: Acquired and age related. Deaf-blind International. Review, 27(2): 4-8.

Sjekklisten

Kartleggingsmaterialet består av to deler. Del A, sjekklisten, inneholder syv spørsmål for hver sansemodalitet. Del B inneholder to spørsmål om personens egne vurderinger av sansetapene.

Sjekklisten er utviklet for bruk i pleie- og omsorgstjenestene der personalet kjenner brukerne godt fra det daglige liv. Spørsmålene i sjekklisten refererer til typiske atferdsmessige kjennetegn for alvorlig synshemming og alvorlig hørselshemming, samt ett spørsmål om besittelse av tekniske hjelpemidler for syn og/eller hørsel.

Del B skal brukes hvis personen som undersøkes oppnår minimum ett kryss i sjekklistene for *både syn og hørsel*. Resultatene av del A og B gir grunnlag for videre henvisning.

Skåring

Del A

Antall avkryssninger beregnes for hver sansemodalitet. På denne måten oppnås en sumskåre for synshemming og en sumskåre for hørselshemming. For personer som har kryss for både syns- og hørselshemming summeres kryssene for begge modaliteter. Dette gir tre kategorier funksjonsvansker; synshemming, hørselshemming og kombinert syns- og hørselshemming.

Antall kryss kan sees som en indikasjon på hvor omfattende funksjonshemmingen er.

Del B

Personens vurdering av egen syns- og hørselsfunksjon danner sammen med resultatene i del A grunnlaget for vurdering av funksjonsvansker og eventuelt videre henvisning til medisinsk utredning og oppfølgende rehabilitering. Personer som ikke vurderer synet og hørselen sin som god, bør henvises til videre utredning.

Instruksjon for bruk

I hjemmebaserte tjenester

Pleie- og omsorgstjenestens brukeroversikt danner grunnlag for kartleggingen. Sjekklisten fylles ut av en person i personalgruppen som har ansvar for og regelmessig kontakt med bruker gjennom tjenestetilbudet (f. eks. primærkontakt).

Gå gjennom brukeroversikten og fyll ut en *sjekkliste for hver person* du har ansvaret for. For hver av sansene; kryss av for de funksjonelle beskrivelsene som stemmer overens med observerte syns- og hørselsvansker hos personen. Kryss også av hvis personen har tekniske hjelpemidler for nedsatt syn eller hørsel (selv om hjelpemidlene ikke benyttes).

Fyll ut feltet for informasjon om alder, kjønn og dato for registrering. Sjekklisten signeres av den personen som har stått for utfyllingen. Husk signatur fra bruker hvis vedkommende skal henvises videre.

I alders- og sykehjem

Institusjonens oversikt over beboerne danner grunnlaget for kartleggingen. Sjekklisten fylles ut av en person i personalgruppen som har ansvaret for og regelmessig kontakt med beboeren (f. eks. primærkontakt).

Gå gjennom oversikten over beboerne og fyll ut *en sjekkliste for hver person* du er primær-kontakt for. For hver sansemodalitet; kryss av for de funksjonelle beskrivelsene som stemmer overens med observerte syns- og hørselsvansker hos personen. Kryss også av hvis personen har tekniske hjelpemidler for nedsatt syn eller hørsel (selv om hjelpemidlene ikke benyttes).

Fyll ut feltet for informasjon om alder, kjønn og dato for registrering. Sjekklisten signeres av den personen som har stått for utfyllingen. Husk signatur fra beboer hvis vedkommende skal henvises videre.

Sjekkliste for kartlegging av kombinerte alvorlige syns- og hørselsnedsettelse hos eldre

SYN

S1		Du blir ikke gjenkjent når du kommer uventet på besøk (han/hun har vansker med å gjenkjenne ansikter på avstand, f. eks. på tvers av rommet)
S2		Han/hun har problemer med å lese avisen og se bildet på TV (sitter f. eks. ofte svært nær TV-skjermen)
S3		Han/hun må ha hjelp for å finne igjen gjenstander som er mistet
S4		Han/hun har problemer å følge med tiden fordi det er vanskelig å se urskiven
S5		Han/hun trenger ledsager eller er usikker ved ferdsel utendørs og/eller innendørs på ukjente steder (uten at dette skyldes gangbesvær eller annen reduksjon i fysisk funksjon)
S6		Han/hun har klaget over problemer med dårligere syn
S7		Han/hun har fått tildelt et eller flere hjelpemidler for nedsatt syn (f. eks. lupe eller annen svaksynt-optikk, ekstra belysning, hvit stokk, Daisy-spiller eller annet)
		Antall kryss for synsvansker

HØRSEL

H1		Han/hun hører ikke at du banker på eller ringer på døren
H2		Du må snakke spesielt høyt, tydelig og/eller langsomt for at han/hun skal oppfatte hva som blir sagt (selv om det er stille rundt dere)
H3		Han/hun har vansker med å oppfatte hva du sier når det er støy i rommet (lyd fra radio, bråk fra støvsuger, trafikkstøy, etc.)
H4		Han/hun har vansker med å følge med i en samtale når det er flere personer til stede
H5		Han/hun har vansker med å oppfatte det som sies i radio/TV eller kassettspiller (sitter f. eks. svært nær lydkilden og/eller foretrekker høy lydstyrke)
H6		Han/hun har klaget over problemer med dårligere hørsel
H7		Han/hun har fått tildelt et eller flere hjelpemidler for nedsatt hørsel (f. eks. høreapparat, teleslynge, samtaleforsterker, lyssignal eller vibrator tilkoblet ringeklokke, vekkerklokke, røykvarsler eller telefon)
		Antall kryss for hørsel
Sum		Totalt antall kryss syn og hørsel tilsammen

Kategori

Synsnedsettelse	☐ Ja	☐ Nei
Hørselsnedsettelse	☐ Ja	☐ Nei
Kombinert syns- og hørselsnedsettelse	☐ Ja	☐ Nei

Hjelpemidler

Tekniske hjelpemidler for nedsatt syn	☐ Ja	☐ Nei
Tekniske hjelpemidler for nedsatt hørsel	☐ Ja	☐ Nei

Hvis det konstateres ett eller flere problemer med både syn og hørsel, gå videre til del B.

DEL B

Etter at sjekklisterne over er fylt ut, skal spørsmålene nedenfor besvares av bruker/beboer, slik at en egenvurdering også foreligger.

Personens egen vurdering av syn og hørsel

Merk av for de alternativer som passer.

Hvordan bedømmer du synet ditt sammenlignet med andre på din alder?

	Ser godt	Ikke risk
	Ser ikke så godt	RISK
	Ser dårlig	RISK
	Ser svært dårlig	RISK

Hvordan bedømmer du hørselen din sammenlignet med andre på din alder?

	Hører godt	Ikke risk
	Hører ikke så godt	RISK
	Hører dårlig	RISK
	Hører svært dårlig	RISK

Oppsummering

For personer som heller ikke selv vurderer eget syn og egen hørsel som god, anbefales videre henvisning til spesialisttjenester (medisinske og funksjonelle utredninger av syn og hørsel).

Navn:
Fødselsdato:
Sted:
Dato:
Samtykker til henvisning til spesialisttjeneste (signatur fra bruker):
Kartlagt av:

Henvisning til spesialist:	Henvisning til hvem:	Dato
Øyelege/ØNH-lege		
Kommunens koordinerende enhet for rehabilitering/ kommunal synskontakt eller hørselskontakt		
Hjelpemiddelsentralen		
Andre instanser		

Kartleggingsverktøyet for identifisering av kombinerte alvorlige sansetap er utarbeidet i forbindelse med et forskningsprosjekt i regi av Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). Utviklingen av sjekklister er basert på et samarbeid mellom NOVA og Regionsenter for døvblinde ved Skådalen kompetansesenter og ble støttet av det tidligere Sosial- og helsedepartementet gjennom prosjektmidler til NOVA.

Nasjonalt kompetansesystem for døvblinde yter kompetansesentertjenester i henhold til avtaler med Helse Sør-Øst RHF. Enhetene i Nasjonalt kompetansesystem for døvblinde kan tilby kurs og informasjon om rehabiliteringstiltak og tilrettelegging som kan forbedre funksjonsevnen for eldre personer med kombinerte alvorlige sansetap.

Helsedirektoratet har publisert heftet med kartleggingsverktøyet for distribusjon til pleie- og omsorgstjenestene i kommunene. Heftet er gratis, og ytterligere eksemplarer kan bestilles på **trykksak@helsedir.no**
Bestillingsnummer er IS-1513

Heftet kan også lastes ned på **www.helsedir.no**

Direktoratet har utgitt informasjonsmateriale om eldre med kombinerte alvorlige sansetap:
Når syn og hørsel svikter, en DVD (IS-1357),
Flere eldre med kombinerte alvorlige sansetap enn ventet, en folder (IS-1364)
og *Dement, jeg? Neida, men nærmest døv og blind*, en plakat (IS-1516).